

Володимир Сергійчук

ГОЛОДОМОР

1932—1933 РОКІВ

ЯК **ГЕНОЦИД**

УКРАЇНСТВА

94 (477)
УДК 821.161.1-3
ББК 63.5 (4 УКР)
СЗ₂

ISBN 978-966-2911-78-7

Володимир Сергійчук.

СЗЗ Голодомор 1932—1933 років як геноцид українства. Ви-
дання четверте, доповнене. — В.: ПП Сергійчук М. І.,
2016. — 320 с.

ПД9753

У пропонованій книзі на основі архівних документів і спо-
гадів очевидців обгрунтовується закономірність визначення
Голодомору 1932—1933 років в Україні геноцидом українства
відповідно до Конвенції ООН щодо запобігання злочинів
проти людства.

Видання розраховане на широке коло читачів.

УДК 821.161.1-3
ББК 63.5 (4 УКР)

ISBN 978-966-2911-78-7

© Володимир Сергійчук, 2016
© Михайло Черненко, художнє
оформлення, 2016
© ПП Сергійчук М. І., 2016

ЗМІСТ

Через усвідомлення власною совістю.....	3
"Чтобы они обрусели и перестали глядеть, как волки в лесу".....	17
Чому червона Москва боялася українства.....	31
Ось що таке геноцид українства.....	91
1. Вилучення продовольства.....	91
2. Заборона виїзду за хлібом.....	119
3. Замовчування правди про Голодомор.....	130
4. Відмова від продовольчої допомоги із Заходу.....	138
5. Доприселення у вимерлі українські села.....	143
6. Припинення українізації.....	157
а) На території УСРР.....	157
б) За межами УСРР.....	161
Як мільйони смертей не потрапили до статистики.....	207
Документи.....	259
Іменний покажчик.....	309

грам карамелі на місяць, 1000 грамів і 500 грамів круп тільки тим, які були до цього на централізованому забезпеченні (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 6388. — Арк. 99).

На перший квартал 1934 року в сільській місцевості включали на постачання учителів і утриманців 307.916, медперсоналу з утриманцями 106.550, агрозооветробітників з родинами — 35.156 осіб, а всього — 449.622 особи (там само. — Арк. 107).

Українські селяни могли отримати тільки по 5 кілограмів пшениці за померлого. Деякі збожеволіли від розпуки багатодітні батьки, як Іван Слободенюк з Шевченкового на нинішній Черкащині, фактично заморив голодом двох старших — Михайла й Парасю, бо за них дали 10 кілограмів хліба. Менша Гануся наїлася його й також померла... (33-й: голод. — С. 343).*

А чому ж не давали того хліба ще живим дітям?..

2. Заборона виїзду за хлібом

Забравши все істивне в українського населення, влада не дозволила йому роздобути засоби для існування в інших регіонах СРСР. Постанова ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР за підписами Сталіна і Молотова від 22 січня 1933 року про заборону виїзду** стосувалася селян України й Кубані, де за переписом 1926 року українців нараховувалося 915.450, тобто більше двох третин від усього населення.

Не вміщений він і в уже цитованому збірнику "Голод в СРСР", хоч його упорядники наголошують: "Російським історикам і архівістам приховувати нема чого. Всі документи відкриті, і ми пропонуємо перед тим, як шановні міжнародні або

---

*Більшовицька влада все це приховувала, десятки років цинічно знущаючись над пам'яттю загиблих від голоду: "В частности, важнейшим итогом 1933 года, который был учтен Госпланом при построении народно-хозяйственного плана на 1934 год, являются огромные достижения в темпах развития сельского хозяйства УССР, в улучшении качества сельскохозяйственных работ, непосредственным результатом которых явился рекордно-высокий для большого ряда лет урожай 1933 года и досрочное выполнение годового плана зернопоставок" (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 6466. — Арк. 3).

** Дивно, але ухвалення цього документа пройшло повз увагу упорядників збірника "Политбюро ЦК РКП (б)-ВКП (б). Повестки дня засідань. 1919—1952. Каталог. — М., 2001. — Т. II. — С. 391, 392).

національні державні структури побажають висловитися з політичними оцінками про "голод-геноцид" в Україні не поспішати з ними" (Голод в СРСР. — С. 7).

Щоправда, публікуючи протокол засідання політбюро ЦК ВКП (б) № 131 від 1 березня 1933 року, автори даного збірника вміщують ухвалену опитом 16 лютого постанову за № 74 / 40 "Телеграма Нижньо-Волзького крайкому": "Обязать ОГПУ распространить на Нижнюю Волгу постановление СНК и ЦК ВКП (б) от 22-го января 1933 года о самовольном выезде крестьян из пределов своей области, задержке их и принудительном возврате на старые места жительства" (там само. — С. 247).

Подібного дозволу на поширення дії постанови від 22 січня 1933 року на Казахстан просив і перший секретар тамтешнього крайкому ВКП (б) Голощокін, але Москва не підтримала його ініціативу.

Цим документом, до речі, каральним органам доручалося арештовувати тих "селян України і Північного Кавказу, що пробралися на північ", а після того, коли серед них будуть відібрані "контрреволюційні елементи, повертати інших у місця їхнього проживання".*

Великий відхід селянства був і в Донбасі. Скажімо, з листа члена політбюро ЦК КП (б) У Миколи Скрипника до генерального секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора дізнаємося, що тоді "в Донбасі скрізь за зиму був надзвичайно сильний вплив з колгоспів, у більшій половині не за контрактом, а самопливом. Приклади: Горлівський район — відтік 2.500 осіб, Ворошилівський — 1.600 (з них самопливом — 500). У Краснолуць-

---

* Як свідчить зведення таємно-політичного відділу ОДПУ СРСР, за грудень 1932—січень 1933 років, із сіл тільки 215 районів України виїхало 85.217 однаків і 9.213 родин: з Київської області 26.344, Харківської — 26.129, Дніпропетровської — 12.421 однаків і 3.845 родин, Донецької — 9.561, Одеської — 3.950 і 4.020, Чернігівської — 5.593 і 837, Вінницької — 5.068 і 511 (Отечественные архивы (Москва). — 2009. — № 2. — С. 120).

Однак ці дані можуть бути далеко неповними, оскільки лише із Звенигородського району тодішньої Київської області в різні регіони СРСР розбіглося за 1932 рік понад 10 тисяч осіб, як свідчив місцевий лікар П. Блонський (там само. — С. 125).

кому районі з 4.250 колгоспників (% колективізації — 100; поза колгоспами лише 95 осіб куркулів) пішло 2.200. У Ровеньках з 18.000 працездатних колгоспників, які восени сіяли, залишилося 12.215. В Кадіївці з 40.000 сільського населення зараз 24.000. У Риковському районі працездатних колгоспників було восени 3.146, а тепер лише 1.910; за вербуванням пішло лише 112, а інші — 97 % — самопливом. Таке ж явище і в інших районах..." (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 5294. — Арк. 1).

Колгоспники, які пішли з села, забрали з собою свій посівний матеріал. Частина його з'їдена, але і зараз на руках у робітників і колгоспників, особливо тих, хто прийшов самопливом, є значна кількість зерна — багато сотень і навіть тисячі центнерів. Серед контрактантів перед їхнім відходом ніякої роботи в цьому плані не здійснювалося. Необхідно провести широку роботу на підприємствах серед робітників за соціалістичну позику посівним матеріалом колгоспам. Це я проводжу тут, в Донбасі. Думаю, що варто поширити цей досвід і на всі робітничі центри" (там само. — Арк. 1 зв.).

Але не можна погодитися з твердженням російського дослідника О. Шубіна, що цю міграцію українського сільського населення поглинула в основному українська індустрія (Шубин А. Великая депрессия и будущее России. — М., С. 280).

Скажімо, на шахти тресту "Кадіїввугілля", що в Донбасі, у жовтні 1932 року на роботу приймали в основному не голодних українських селян: з України — 118 осіб, Татарстану — 403, Білорусії — 125, Центрально-Чорноземної області — 194, Західної — 14 (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 5315. — Арк. 42, 43).

І це в той час, коли, як свідчив і Голова ВУЦВК Григорій Петровський, "в промислових районах Донбасу є дуже великий вплив колгоспників у промисловість і таким чином створюється загроза для господарського освоєння землі, що залишається в розпорядженні колгоспу, оскільки в деяких селах до 80 % сільського населення кинуло сільське господарство" (там само. — Спр. 5245. — Арк. 61).

26 жовтня 1932 року політбюро ЦК КП(б)У постановило, що з 48.961 необхідного робітника для вугільних шахт Донбасу на

четвертий квартал 1932 року 20.000 повинна покрити Україна, а 28.961 — БСРР і РСФРР. Зокрема, з БСРР мали надіслати 8.200 осіб, Татарстану — 9.000 і ЦЧО — 11.760 (ЦДАВОВУ: Ф. 2623. — Оп. 1. — Спр. 6807. — Арк. 45).

Тоді підприємства вугільної галузі направили своїх вербувальників ось у такі регіони і в такій кількості: 30 тресту "Донбасантрацит" виїхали до ЦЧО, де роз'їхалися до Рождественського, Новокалитвянського, Васильєвського, Сосновського, Тербунського, Старооскольського, Маршанського, Землянсько-Урицького, Велико-Мамонського, Чернявського, Острогожського, Юр'ївського й Заметчанського районів. До Вінницької області виїхало 17 вербувальників, до Київської — 26. Харківської — 22, Татарської АСРР — 14, Одеської — 5 (там само. — Арк. 242, 243).

Заходи щодо посилення вербування в ЦЧО намітили такі: вислано представника, аби організував конкурс на повне виконання нарядів. 1 премія — 1.500 карбованців і прапор гірників, 2 — 1.000 і індивідуальне преміювання (там само. — Спр. 6806. — Арк. 43).

Як наслідок, за вересень 1932 року до "Донбасантрациту" відправлено: ЦЧО — 2.450, Татарська АСРР — 2.400, БСРР — 0, УСРР — 3.150 (там само. — Арк. 25).

За жовтень 1932 року до "Донбасантрациту" відправлено: з ЦЧО — 407, Татарської АСРР — 132, одеських комсомольців — 242, внутрі району мобілізовано — 159 (там само. — Арк. 18).

А за четвертий квартал 1932 року для вугільних шахт Донбасу було завербовано: з УСРР 12.910 осіб (жовтень — 1.542, листопад — 4.377, грудень — 6.991), з ЦЧО — 5.917 (жовтень — 1.443, листопад — 1.720, грудень — 2.754), з БСРР — 2.012 (жовтень — 811, листопад — 596, грудень — 605), з Татарстану — 1.792 (жовтень — 723, листопад — 615, грудень — 454), із Західної області — 53 (жовтень — 22, листопад — 31).

З України вказану цифру виконали такі області: Харківська — 3.200 (план 3.000), Київська — 5.016 (5.000), Вінницька — 1.189 (2.000) і Донецька — 3.606 (10.000) (там само. — Спр. 6807. — Арк. 9).

Усього по УСРР — 15.402, в тому числі 2.391 комсомолець.

За першу декаду січня 1933 року: УСРР — 1.322, ЦЧО — 648, БСРР — 92, Татарстан — 110, усього — 2.172 (там само. — Арк. 9).

Подібне було і в Придніпров'ї. Скажімо, керівництво Дніпробуду, ставлячи питання про забезпечення спорудження Дніпровського алюмінієвого комбінату кваліфікованою робочою силою на III квартал 1932 року, вимагало дозволу для набору 242 землекопів, 164 мулярів, 1052 теслярів, 146 арматурників, 410 бетонників, 194 штукатурів, 1174 чорноробочих та 207 інших в Центрально-Чорноземній області, Іваново-Вознесенській, Костромській, Смоленській областях, Татарській і Мордовській АСРР, а також у Білорусі (ДАЗО: Ф. Р-995. — Оп. 16. — Спр. 25. — Арк. 128).

У постанові Кремля наголошувалося на забороні виїзду і голодним селянам Північного Кавказу. Відтак через два дні подібну постанову ухвалює Північно-Кавказький крайком ВКП(б). Нею, крім уже відомих загальних вказівок, передбачалася "дислокація оперативних заслонів і оперманеврених груп по боротьбі з втечами". Зокрема, на виходах з краю в північних районах оперзаслони мали розташовуватися на станціях Шахтна, Каменоломна, Звереве, Міллерове, Морозовська і Ліхая. Оперманеврені групи контролювали маршрути Таганрог—Матвеево-Курган—Чертково, Морозовська—Обливська, Міллерове—Луганськ, Ліхая—Лиман, Звереве—Ровеньки. Резервна оперманеврена група в складі 18 осіб базувалася на станції Ліхая.

Крім того, створювалися оперзаслони внутрі краю на станціях Хопри, Ростов, Кизитеринка, Сальськ, Кавказ, Крим, Туапсе, Белореченська, Прохладна, Армавір, Гудермес, Махачкала. Оперманеврені групи мали контролювати такі маршрути: Хопри—Тихорецька, Кавказ—Армавір, Краснодар—Тихорецька, Мінводи—Гудермес, Прохладна—Махачкала, Туапсе—Армавір. Фільтраційні пункти передбачалися на станціях Невинномиська, Мінводи, Георгієвськ і Прикумськ (Трагедия советской деревни. — М. 2001. — Т. 3. — С. 637).

Аналіз даних маршрутів однозначно підтверджує, що заго-

роджувальні загони охоплювали зону розселення саме українського населення. Бо з пропонованої директиви не видно, що закривається виїзд до російських регіонів за хлібом донському козацтву. Та й у самій постанові про заборону виїзду голодних селян акцентується увага лише на Кубані й Україні.

Тут мусимо додати, що коли голодні казахи вдавалися до так званого відкочів'я, тобто перекочувували на якийсь період до районів Західного Сибіру, Киргизії, навіть до Китаю, то стосовно їх ніяких постанов про насильницьке повернення в архівах не виявлено. Тобто, казахам не забороняли шукати продукти харчування за межами своєї республіки. Про це, до речі, свідчать і десятки архівних документів, виявлених нами у Казахстані.

Скажімо, в телеграмі керівників Казахстану Мірзояна і Кулумбетова від 29 серпня 1933 року наводяться дані про те, що тільки в Середньо-Волзькому краї Російської Федерації на той час перебувало "влаштованих казахів на різних роботах 15.386 осіб" (Архів Президента Казахстану (Алмати): Ф.141. — Оп. 1. — Спр. 5729. — Арк. 101).

Зрештою, прохання керівництва Казахстану про продовольче забезпечення відкочівників адресувалися до сусідніх регіонів ще з березня 1932 року. Зокрема, про це йдеться в телеграмах першого секретаря крайкому ВКП (б) Голощокіна до його колеги в Новосибірську Ейхе (там само. — Справа 5194. — Арк. 60, 65).

Серия Г
НОВОСИБИРСКИЙ КРАЙКОМ В К Х В
Мы принимаем все меры возвращению казахов из тяжелого положения требует подготовки также переправка районы нельзя при холоде поэтому считаем взаимным массовый прием начать полевные Апрель Примечание пункт Семипалатинск Павлодар Петропавловск 129/с
ГОЛОЩОКИН

26/III-32 года, г.р. Алма-Ата, счет №.....

З січня 1932 року величезний потік голодних казахів хлинув до суміжних з КАРСР районів Західного Сибіру, зокрема, до Славгородського району, де в більшості проживали українці. Так, у першому оперативному зведенню більшовицьких спецслужб зазначалося, що "в Славгородському районі казахів, які втекли з Казахстану, нараховується до 10.000 осіб, з них 6.000 осіб осіли в самому місті Славгороді...Щоденно групами казахи приходять в міськраду, райвиконком і райуправління міліції, кидають там дітей...Кинутих батьками дітей щодня підбирають по місту й різних установах..." (Касымова Г. Из истории казахстанского голодомора // Сборник материалов научно-практической конференции "Политика "Малого октября" и голод в Казахстане". — Астана, 2012. — С. 22).

До речі, коли в лютому 1932 року в українському селі Васильчуки місцеві жителі виявили двох казахських дітей, кинутих на морозі, то їх підбрали і врятували (там само. — С. 23).

З літа 1932 року "планові" повернення кочівників-казахів з Західносибірського краю було припинено, з приводу чого навіть з'явилося спеціальне роз'яснення секретаря крайкому Р. Ейхе. Тут "крайова влада намагалася стежити за дитбудинками, в яких основним контингентом були прибулі з Казахстану, підібрані з вулиці, зняті з поїздів діти. Створювались спеціальні "нацменівські" дитбудинки. Партійно-радянське керівництво звично негайно реагувало на повідомлення про бездушне ставлення до дітей" (там само. — С. 23).

Понад 60 районів Західного Сибіру прийняли казахських біженців, вимушених "казаханським голодомором покинути рідні місця". Таких до кінця 1932 року тут виявилось 150 тисяч осіб. Вони мали можливість працювати на новобудовах Сибірського краю (Рифель Л. Трагедия сплошной коллективизации в документах бывшего архивного фонда КПСС // Сборник материалов научно-практической конференции "Политика "Малого октября" и голод в Казахстане". — С. 38).

Щоправда, окремі казахські дослідники вважають, що до Західного Сибіру перекочувало вп'ятеро більше їхніх голодних співвітчизників, бо вони всіма правдами й неправдами нама-

14-го октября 1953 г.

Выписка из протокола №... заседания Секретариата Башобкома

О трудовом устройстве казаков-откочевников.

Заслушав информацию тов. Кальметьева (БЦК), о ходе трудового устройства казаков-откочевников, Секретариат Башобкома ЦК(б) РМ и Башкирии не дооценил политической важности трудового устройства казаков-откочевников. Наркомзем не уделил должного внимания трудоустройству казаков-откочевников и не руководил этим делом. БЦК не проверил и не принял решительных мер к реализации своего решения, принятого в связи с постановлением ЦК от 10(III)-1952 до сих пор не поставлен учет, оседавших и кочующих казаков по Башкирской АССР.

Отдельные хозорганизации Башкирии как Зиланский леспромхоз, скотоводхозы и другие не выполнили директив Правительства о возмещении в производство рабочими казаков-откочевников, а ряд районов, как Ираковский, Излеузовский и др. решили трудоустроить казаков, путем создания специальных казакских поселков-колхозов.

Исходя из вышесказанного, Секретариат Башобкома ЦК(б) постановляет:

1. - указать фракции Баш. ЦК на недопустимое отношение к решению ЦК от 10-го марта 1952 г. не принявшей решительных мер к проведению в жизнь этих решений и решений Президиума Баш. ЦК.

2. - Обязать фракцию Баш. ЦК выделить одного из членов Президиума Баш. ЦК ответственного за ход трудоустройства казаков-откочевников и одного инструктора ответственного за состояние организационной работы среди казаков и в месячный срок наладить учет казаков-откочевников и учет работы по их трудоустройству.

Ответственным перед Обкомом за организацию трудоустройства казаков-откочевников выделить т. Кальметьева.

3. - Предложить БНКЗему - тов. Амирову и Уролову в декадный срок разработать конкретный план возмещения казаков-откочевников в социалистическое сельское хозяйство, предусмотрев мероприятия, обеспечивающие наиболее быстрое проведение этого трудоустройства и полное использование отпущенных НКЗемом РСФСР для оказания помощи казакским средствам и представить этот план БНК. Обязать БНКЗемом в соответствии с ходатайством в соответствующие центральные органы об отпуске дополнительных средств для проведения трудоустройства казаков-откочевников. Предупредить Амирова и Уролова, что если в ближайшие декады не будут приняты решительные меры по выполнению правительственных директив в отношении казаков-откочевников Обком ЦК будет принят по отношению к ним строгие меры партийного характера.

4. - считая нецелесообразным, затягивающим разрешение вопроса трудоустройства казаков организацию специальных поселков, предложить БНКЗем немедленно приступить к трудоустройству казаков-откочевников в колхозах.

галися закріпитися там, насамперед в аулах своїх одноплемінників. Скажімо, "вдови з бажанням виходили заміж в якості других, третіх дружин, видаючи себе за близьких родичів..." (*Кабульдинов З. Голодомор в Казахстане и казахская откочевка в Западную Сибирь // // Сборник материалов научно-практической конференции "Политика "Малого октября" и голод в Казахстане". — С. 55, 57).*

Так, у містах, на шахтах і рудниках їх чекали незадовільні умови проживання в погано облаштованих гуртожитках і квартирах. Часто, як і в царські часи, їх намагалися обрахувати при видачі заробітної плати. Їм надавали низькооплачувану й некваліфіковану працю. Але казахи, хоч і в таких важких умовах, могли рятуватися від голоду.

Зрештою, влада про них пам'ятала. Так, 15 квітня 1933 року було ухвалено спеціальну постанову Раднаркому СРСР за підписом В. Куйбишева "Про заходи по наданню допомоги відкочувавшим казахам у Середньоволжський, Західносибірський краї і Киргизьку АРСР". Зокрема, цією постановою передбачалося відпустити для казахів зерно, продовжувати забезпечувати роботою, виділити тисячу місць у дитячих будинках. До 25 травня 1933 року необхідно було відкрити такі установи в Новоомську на 120 місць, Славгороді — 100, Алейську — 100, Сталінську — 100, Прокоп'ївську — 60 (там само. — С. 61).

Крім того, це питання розглядалося двічі на засіданні політбюро ЦК РКП (б): 17 серпня 1933 року (про колгоспні фонди для постачання відкочовиків у Казахстані) і 14 жовтня 1933 року (про витрати на перевезення відкочувавших у Казахстані) (ЦК РКП (б)-ВКП (б). Повестки дня засідань 1919—1952. Каталог. — М., 2001. — Т. II. 1930 — 1939. — С. 452, 472).

Зрештою, близько 200 тисяч казахів змогло врятуватися від голодної смерті в Китаї, Монголії, Афганістані, Ірані, Туреччині (*Нанбекова Н. Эмиграция казахов из Казахстана в Монголию и Китай в 20—30-х годах XX века // Сборник материалов научно-практической конференции "Политика "Малого октября" и голод в Казахстане". — С. 158).*

У Казахстані навіть опубліковано спеціальне дослідження

про те, як голодні казахи рятувалися від смерті в Західному Сибіру (*Малышева М., Познанский В. Казахи — беженцы от голода в Западной Сибири. 1931—1934 год. — Алматы, 1999. — С. 12*).

І сусідні регіони справді прислухалися до цих прохань, тим паче, що постановою Всесоюзного центрального виконавчого комітету від 10 березня 1932 року передбачалося таку роботу організувати. Зокрема, постанова Башкирського обкому ВКП(б) від 14 жовтня 1933 року підсумовує виконання цієї московської директиви (там само. — Спр. 5763. — Арк. 230).

Поширену практику відкочування голодних казахів у навколишні регіони підтверджують і російські автори. Скажімо, Віктор Кондрашин повідомляє, що казахи мали можливість в Поволжі навіть працевлаштуватися цілими господарствами в період Голодомору. Наприклад, у Сорочинському районі Середньо-Волзького краю в той скрутний час, за свідченнями цього автора, трудилося 81 господарство в кількості 391 особи (*Кондрашин В. Голод 1932—1933 годов: трагедия российской деревни. — Москва, 2008. — С. 188*).

Подібного ставлення до голодного українського населення в прикордонних регіонах тієї ж Російської Федерації не спостерігалося. Тож годі й шукати в найтаємніших архівах сусідніх з УРСР обкомів ВКП(б) аналогічні документи, які ухвалювалися тим же Башкирським обкомом ВКП(б) в 1933 році на підтримку голодних казахів. То тільки стосовно голодного українського населення знаходимо драконівські, за висловом В. Кондрашина, директиви щодо позбавлення його можливості врятуватися від смерті в сусідніх регіонах.

Бо коли голодні українські селяни з нинішньої Луганської області пішли до сусідньої Вороніжчини за продуктами й розрили у полі кагат буряків, а наївшись їх, повмирали на вулицях Кантемирівки, то секретар тамтешнього обкому ВКП(б) вимагав від генерального секретаря ЦК КП(б) У Косіора не допускати в подальшому псування кагатів російських буряків... (*Голос України. — 1995. — 15 квітня*).